

UN ROMAN ATIPIC: DE LA POLITICĂ ȘI ISTORIE

LA ANGOASE EXISTENȚIALE

Într-un recent eseu, publicat prin anul 2002, distinsul critic literar **Nicolae Manolescu** atrăgea atenția că există pericolul - pentru viitorime - dată fiind puținătatea izvoarelor scrise, a cărților-document (fie ele romane istorice ori politice) ca ororile comunismului să nu fie reconstituite, demascate și transmise conștiinței posterității în deplina și nefasta lor „splendoare”.

Cum adică ... „pericolul”, mai întâi de toate, și cum se poate motiva o asemenea susținere? - ar putea suna o legitimă și nevinovată întrebare.

Vom răspunde, așadar, prin trei argumente. Mai întâi, subliniem că, fiind dublat și de un remarcabil om politic, știe bine amintitul critic, ce spune...

Un prim argument ar fi acela că - potrivit unei zicale - cine nu-și cunoaște istoria, riscă să-i repete erorile.

Al doilea, nu mai puțin important, și care nu decurge din primul, constă în aceea că - dintre toate sistemele sociale - comunismul este cel mai insidios sistem politico-economic. Afirmăm aceasta, întrucât, prin promisiunile și utopiile - „mobilizatoare” și atractive ce le propagă - sistemul comunist este perceput, în plan social, drept o autentică religie laică. Numai că, faptele de viață - prin trista și dramatica experiență a popoarelor care, fie că au mușcat momeala (ca peștele flămând), fie că le-a fost instaurat prin forță și teroare de puterea sovietică - au infirmat vehement pretensele binefaceri ale sistemului comunist.

În fine, al treilea argument - de ordin strict literar - rezidă în aceea că prozatorii vârstnici, care au trăit „pe viu” anii maturității în perioada comunistă, dominați și blocați, totodată, de lehamitea ce o induce în conștiințe, ca și de starea de „greață sartriană”, coșmarul comunismului, nu mai vor să re-trăiască, nici măcar la nivelul memoriei și să evoce, în romane, epoca neagră - pentru unii, devenită, în imensul lor cinism - „epoca de aur” ...

Cât privește autorii tineri, prozatorii care s-au format și afirmat după anii '90 ai deja încheiatului secol XX, și căroră nici măcar bunul Dumnezeu nu le poate pretinde să scrie ...”realist” despre ceea ce nu au cunoscut aievea, scriu și ei, în manieră postmodernistă, romane ... „metafizice”, a căror ficțiune divergentă cu realitatea ori adevărul istoric, nu este nici măcar asimptotică la zona socialului - percepută, firește, în maniera unui realism frust, estetic obiectivat.

Fie și numai câteva titluri de cărți din ultimii doi ani, ale unor tineri prozatori afirmați în perioada postdecembristă, ce ne vin în minte, ni se par a fi edificatoare: „Realitatea în pași de șarpe”, roman apărut în anul 2003 la editura „Timpul” din Iași, autor **Cornel Mihai Ungureanu**; „Raiul găinilor. Fals roman de zvonuri și mistere”, apărut la editura „Polirom” în anul 2004, autor **Dan Lungu**; „Cerbul de la tufanul trăsnet/Jurnal african”, povestiri apărute în anul 2002 la editura „Conphys”, autor **Nicolae Radu**.

Dacă Alexandru Ivăsiuc, prozator remarcabil, consacrat - îndeosebi - în deceniul 8 al secolului trecut (până în 1977, când a decedat la cutremur) autor al unor importante romane („Vestibul”, 1967), „Interval”, „Cunoaștere de noapte”, „Păsările”, „Apa”, autentic ideolog literar, considera că „toate romanele sunt sociale”, ei bine, după 1990, firește ar fi fost ca perspectivei sociale să-i urmeze perspectiva politicului, transpusă și materializată creator.

Mod de a spune că ne-am fi așteptat ca, după sucombarea comunismului în România, accentul să se mute din zona refrigerentă a filosofării sterpe aplicate la social ori a metafizicului infuzat de „meandrele” esteticului, să se producă o mutație valorică de fond.

Firește ar fi fost, iarăși, ca „obsesiile politice” de care tot Ivăsiuc vorbește într-un eseu și pe care le considera definatorii pentru perioada comunistă (dar găunoase și demagogice, subliniem noi), în perioada postdecembristă, a interminabilei tranziții, numitele obsesii să

cunoască totuși, o radicală metamorfozare și „îmbogățire” de conținut, prin romane-document care să înfierize (fără mânie proletară) ororile unei lumi nedrepte, odioase, irepetabile.

N-a fost, dar, să fie așa ...

Puținele romane care s-au publicat și s-au născut dintr-o realitate oripilată, după 1990 încoace, aparțin câtorva supraviețuitori ai temnițelor comuniste ori ai urmărilor și vânătorii de oameni care s-au opus cu îndârjire comunismului și s-au refugiat în Munții Făgărașului, ascunzându-se îngroziți de „brațul înarmat” al partidului comunist – securitatea atotbiruitoare...

Ca o excepție fericită, dar care nu se încadrează în categoria mai sus definită, de autori supraviețuitori, hăituiți și drastic persecutați, este autorul romanului „CERȘETORI ÎN LODEN”, apărut în anul 1999 la editura „SALONUL LITERAR” din Focșani, autor: CULIȚĂ ION UȘURELU.

Romanul, constituit din 17 capitole concise și bine structurate, reconstituie – convingător și emoționant – numai un segment al categoriilor sociale trăitoare în comunismul românesc și „beneficiare” ale întregului cortegiu de instrumente coercitive prin mijlocirea cărora, puterea politică din România a condus, în anii negri ai „socialismului multilateral dezvoltat” și ai „epocii de aur” destinele unei națiuni oprimate, într-o țară devenită, ea însăși, o stranie închisoare.

Este vorba de destinele unor intelectuali, în cea mai mare parte profesori, percepuți de societate – cum subliniază autorul romanului – ca fiind, din pricina pardesielor ce le purtau, adesea – lungi, vechi și demodate – „cerșetori în loden”.

Scris cu o mână sigură pe mijloacele sale naratologice, fără a divaga prin tehnicile sofisticate și contorsionat-arborescente ale postmodernismului, romanul de care ne ocupăm uzează de rețeta clasică a unui epic frust, alert, beneficiar al unei încărcături istorice, politice și culturale – am zice, fără teamă de exagerare – remarcabile.

Acțiunea romanului, scris la persoana întâi, în care personajul principal – profesorul Nicolae Rușitoru – își povestește partea dramatică și prin aceasta, captivantă a vieții sale, permite cititorului o lectură alertă, în chiar ritmul desfășurării unor evenimente și fapte de viață memorabile.

Ca moment al trăirii (pe viu) și timp al mărturisirii, acțiunea cărții se desfășoară și se consumă în cei câțiva ani premergători prăbușirii conducerii dictatoriale comuniste din România (am numit momentul 1987 – 1989) și anii care au urmat după 1990, ani plini de frământări politice, de mineriade și dramatică fragilitate a democrației românești.

Palierele narative ca și locurile unde se desfășoară anumite „evenimente” ori întâmplări din viața personajului principal, sunt atât de banale, de comune și de domestice (familie, școală, cancelarie, inspectoratul școlar, spital, comitetul județean de partid), încât abia către finalul cărții intervin, ca locuri deosebite de desfășurare a acțiunii, câteva țări europene – Austria, Germania, Franța, Ungaria. Pentru ca, în fine, capitolul al XV-lea, având drept titlu „PĂRINTELE CLEOPA”, să reprezinte singurul moment privilegiat, de duhovnicie, înțelepciune și har, ca moment sacru al unor confesiuni și cuvinte de folos și învățătură pe care personajul principal, Nicolae Rușitoru și cei doi fii ai săi – Marian și Cristi – le primesc în incinta Mănăstirii Sihăstria, din partea preacucernicului părinte duhovnic Ilie Cleopa.

Romanul, pe ansamblu, prin multitudinea personajelor – atât de expresive și concludente – convingător conturate și proiectate pe fundalul narațiunii ca și prin varietatea și tensiunea întâmplărilor și a evenimentelor din viața acestora, este un roman-parabolă, dar și un document rechizitorial, ca proces de conștiință – irevocabil și definitiv – formulat în plan literar, prin mijloace estetice, sistemului comunist.

Astfel de personaje – unele importante și frecvente în substanța epică a cărții – altele, episodice, dar destul de grăitoare prin umorul lor burlesc, alcătuiesc o tipologie veridică și realistă, fidelă până la confundare cu tipologia ipochimenilor de care s-a slujit societatea comunistă. Numai cine a trăit „pe viu”, până mai ieri, printre ei, în vechiul regim comunist, citind, apoi, „Cerșetorii în loden”, poate realiza cât de frapantă este asemănarea dintre

personajele cunoscute aieva, din realitatea societății comuniste și personajele de ficțiune ale imaginarului românesc, ale cărții.

Considerăm această caracteristică – a veridicității faptelor de viață ce conferă o anumită savoare și autenticitate substanței epice a romanului, a fi – nicidecum un act mimetic, ci dimpotrivă, o reușită stilistică și un punct forte meritoriu în perspectiva reconstituirii și evocării, iar finalmente, a condamnării uni sistem politic și a unei lumi – pe care a născut-o după chipul și asemănarea sa, acel sistem – ambele, la fel de monstruoase și antiomane.

Astfel, personaje precum inspectorul general Mocanu, fost director de școală, care se purta cu subalternii ca un satrap, activistul Boldeanu – fost secretar al comitetului municipal de partid București, celebru, pentru incultura lui, prin sintagma „verde de Voroneț”, secretarul PCR județean Grumezea, fost profesor de istorie, secretarul unei filiale a Uniunii Scriitorilor – Moldoveanu - , activista Aneta Geambașu – președinta comitetului de cultură, securistul Gogolea (personaj episodic), profesoara Lenuța Dogaru, fostă activistă PCR, sunt tot atâtea „bile negre” la „urna” personajelor negative din carte.

Preponderente sunt, însă, personajele pozitive, care, alături de personajul principal – Nicolae Rușitoru – profesorul de limba și literatura română, precum economistul Niki Goleșteanu („intrat într-un conflict ireductibil cu întreaga conducere de la «ape»”), medicul fiziolog Amariei, cel care-i comunică, în urma unei amănunțite consultații, lui Rușitoru, că i s-a declanșat tuberculoza, boală de care se știa vindecat, în termeni de o excesivă duritate („Ai cavernă pe plămânul stâng și apă în lobul inferior al plămânului drept. Trebuie să te internezi imediat, altfel mori!”), medicul Bartolomeu de la Spitalul TBC „Filaret”. Precum și colegii de suferință din „salonul trei” al spitalului – Gigi Leca, lector la facultatea de mecanică, Boteanu, lector universitar la filologie, Mândrescu, profesor de matematică, biologul Vasile Munteanu, poetul Penescu, membru al Uniunii Scriitorilor – toate aceste personaje completând la modul memorabil o tipologie întreagă de personaje pozitive, opozante ale sistemului comunist pe care-l critică foarte vehement și convingător, iar în discuțiile lor, cei din „salonul trei” (supranumiți de un pacient „diversioniștii”) îi condamnă deopotrivă pe Gheorghiu Dej, pe Ana Pauker, pe Teoharie Georgescu, pe Nicolae Ceaușescu, dar și pe scriitorii Eugen Barbu și Adrian Păunescu, percepți de ei ca vajnici susținători ai regimului comunist.

O întâmplare-parabolă din întregul registru de evenimente ale romanului ni se pare semnificativă, de nu chiar emblematică, am spune.

Anume, că boala personajului principal – Nicolae Rușitoru, se declanșează, îi revine, mai exact spus, ca o recrudescență, după ce acesta este chemat la comitetul județean PCR, în urma unei delațiuni comise de chiar colegii lui – profesorii turnători la securitate – unde este înfierat cu mânie proletară de secretarul PCR Grumezea, pentru cuvântul „mascaradă” rostit de Rușitoru în cancelaria școlii în timpul cât Ceaușescu își rostea o „magistrală” cuvântare ...

Concomitent cu revenirea bolii, personajul principal este marcat permanent de angoase existențiale, suscitade atât de bănuiala ce o nutrește potrivit căreia, propria lui soție, Marga, ar putea fi informatoare a securității, precum și de visarea propriei inmormântări, ori de arătărilor și mărturisirile din vis ale bunicului său decedat, fost chiabur.

Semnificația imbolnăvirii este aceea că, un regim politic bolnav, induce și generează în supușii acestuia, boala și suferința. Iar vindecarea nu-și află remediul și leacul decât prin înlăturarea și anihilarea răului fiind cauza care la rândul-i, generează rău.

Este și acesta, un principiu al dialecticii lui Hegel, din care Marx – părintele ideologic de căpătâi al comunismului – s-a inspirat vârtos, dar de care promotorii lui nu au ținut seamă decât atunci când le convenea, când le era util, uitând că, principiul determinismului are caracterul unei legități ce nu cruță pe nimeni.

NICOLAE DOREL TRIFU